

Kun Miklós Jenő

**„A magyar halottak valóban mélyebben vannak eltemetve”
– Pósa Lajos emlékezete –**

Megeshet, hogy egykor ünnepelt tollforgatókért az utókor mérsékeltebben, vagy egyáltalán nem lelkesedik, azonban keveseknek jutott olyan felháborító lebecsülés, mint – Benedek Elek szép szavaival – az apró emberek nagy költőjének, a honi véleményformálók által 1990 után is háttérbe szorított Pósa Lajosnak, aki mindvégig becsülettel szolgálta – igenis emelkedő – nemzetét. Nem meglepő, hogy miközben a tiszteletére meghirdetett emlékévként önkéntes szervezőinek felhívására – szerte a Kárpát-hazában – közintézmények és civil szervezetek sora mozdult meg (Strasbourgig és Los Angelesig is elvert a hír), hogy méltó keretek között emlékezzenek gyermekirodalmunk klasszikusára: a még mindig százezer olvasóhoz eljutó vezető közéleti napilapok számára Pósa Lajos nem létezik. A fősodratú nyomtatott sajtóban sem halála századik évfordulójának, sem a jubileumi évkönyvek és az ahhoz kapcsolódó igényes rendezvénysorozatnak nincs hírértéke! A főbb internetes fórumokra, valamint egyes periodikákra is kiterjedő szemlézésem, a „Polgári napilap” alá tartozó, de önálló szerkesztőgárda által gondozott online portál (mno.hu) kivételével hasonló eredménnyel zárult. Ismét beigazolódtak Kosztolányi Dezső szavai: „A magyar halottak valóban mélyebben vannak eltemetve” (*Lenni vagy nem lenni*. Nyugat, 1930/4.).

A különösen a fővárosban megmutatkozó érdektelenség egyik lehetséges oka, hogy 1945 óta nemzedékek nőttek fel úgy, hogy egy sorát sem ismerték. Pósától ugyanis a legutóbbi időkig alig volt hozzáférhető olvasnivaló. (Néhány önzetlen kiadó jóvoltából mára javult a helyzet, csakhogy időközben megváltozott az olvasáskultúra.) Gazdag gyermekirodalmi hagyatékából 1947-től a '90-es évek végéig önálló kötetben mindössze 8 verse jelent meg, s különféle antológiákban elszórva még mintegy 20. A hatalmas arányú, teljesen talán már fel sem kutatható életmű ismeretében ez vajmi kevés. Pironkodhatunk, hogy gyermekverseinek a szocializmusban egyetlen reprezentatív válogatását Ceaușescu Romániájában adták ki, Áprily Lajos monográfiája, a Sütő András írói tehetségét is felfedező Vita Zsigmond kitaró kilincselésének köszönhetően. Műveit számúzták az óvodákból és az iskolákból is. (Más kérdés, hogy az aktuális nemzeti alaptantervnek sem kellene.)

Ugyan munkásságának hiteles értékelését korának rangos írói, tudósai és élenjáró pedagógusai elvégezték, az általános műveltség megszerzését alapvető információkkal segítő, közkézen forgó kézikönyvek erről nem vesznek tudomást. Azokban (már ha említik őt), a rendszerváltozás után is csak a világ és az ember kapcsolatát problémátlannak festő, „idilli” költőről olvashatunk: vele kapcsolatban lényegi közléseket nemigen adnak. Bármilyen hihetetlen is, a *Hungária Irodalmi Lexikon* (1947) az utolsó olyan kiadvány, amelyik Pósáról, kis jóindulattal ma is elfogadható szócikket tartalmaz. A kánonból őt utóbb kiíró Komlós Aladár becsületére legyen mondva (aligha lehet kétséges, hogy ő a mondott szócikk szerzője), hogy Pósa működésének gyermekirodalmi szegmensét tekintve később is tárgyilagos tudott maradni.

Megiratlan a magyar gyermekirodalom története is. Az ennek hiányát pótolni igyekvő részmunkák említik ugyan Pósa dolgait, de szinte mindegyiket átlengi a téves felfogás, hogy a műfaj Benedek Elek 1888-as képviselőházi beszéde nyomán született meg, s e nemben művészi értelemben értékelhető alkotások inkább csak a 20. században keletkeztek. A magyar gyermekirodalom – Benedek Elek mellett – leginkább Pósa működéséhez köthető első aranykoráról ezek nem nyújtanak átfogó ismereteket, bennük a pedagógusok is hiába keresik a kapaszkodókat. Egyre jobban érezzük az olyan kézikönyvek hiányát, melyek rendet tesznek hosszú évtizedek egyoldalú ítéleteinek körében.

Attól nem lesz kisebb valaki, ha rámutatnak hibáira, ellenben nem láthatjuk valódi nagyságában, ha az esztétika csalóka paravánja mögé húzódva rendre vonal alatt tartják, s fontos értékeiről nem beszélnek. Lehangelő, hogy Pósa halála óta a mindenkori legnagyobbak közül, barátai, Gárdonyi Géza és Móra Ferenc mellett csak Kosztolányinak, Kodály Zoltánnak és Szabó Magdának keletkeztek vele kapcsolatban lényeglátó gondolatok. Hiába az ezredforduló tájékától keletkezett, valódi jelentőségét több aspektusból bemutató munkák sora, ha tevékenységének a közoktatásban és a felsőfokú képzésben is hasznosítható újraértékelése továbbra is várat magára. (A polarizálódott irodalmi és kiadói viszonyok miatt e munkákról sajnos kevesen tudnak.)

A centenáriumi év alkalmat kínál az életmű értékeinek és hatástörténetének behatóbb megismertetésére, ezáltal remélhetően mérsékelhető a lebecsülés, melyben Az Én Újságom c. gyermeklap alapító-szerkesztőjeként íróbarátaival új anyanyelv-kultúrát teremtő Pósa Lajosnak az utóbbi évtizedekben része volt.

Pósanak nyilván voltak művészi korlátai. Azonban, évtizedek mulasztását pótolva (legalább utólag), el kell ismerni mint költőt. A költőt ugyanis jó versei minősítik. Ennek igazolására elég a szegedi évei során, saját kiadásában megjelent munkáiba belelapozni. Ezek egyikében (*Pósa Lajos költeményei*, 1883) olvashatjuk az *Apró történetek* c. ciklusba sorolt verseit. Gárdonyi szerint ezek: „Regények 8 sorban” (*A Pósa-búcsúúázához*. Szegedi Híradó, 1889. dec. 1.).

Idézzünk e gyöngyszemekből egyet az emlékévé kezdetére időzítve, azonos címmel megjelent, Gintner Csilla érzékeny illusztrációval díszített kötetből:

Mikor a rózsafa
Pirosan virított,
Boldogságra a lány
Szíve is kinyílott.

Mikor a rózsafa
Levelét hullatta,
Boldogságát csak egy
Sírkereszt mutatta.

(*Boldogság*)

„Mesteri a vers fölépítése – írja az Előljáró gondolatokat jegyző Apró Ferenc –: a versszakok első és harmadik soraiban vannak az azonosságok (*rózsafa-rózsafa, boldogság-boldogság*), míg a második és a negyedik sorokban az ellentétek (*virított-levelét hullatta, szíve kinyílott-sírkereszt mutatta*). El-eljátszadózom a csapongó gondolattal: jómagam biztos vagyok benne, hogy ezt a verset a *Buch der Liedert* megírt Heinrich Heine is vállalta volna, aki pályája elején szívesen bújt a bánatos szerelmes szerepébe.”

Simon Ferenc, a Vásárhelyi Látóhatárban közzétett recenziójában költőnk tömörítő erejét dicséri: „Verseinek sajátossága abban áll, hogy paradox módon benne nem a történet, a cselekmény az »apró«, hanem a szöveg, ami a »hosszú« cselekményt »röviden« felidézi (...) Pósa, stílusában, szóhasználatában, verselésében a legkevésbé eredeti, mert itt követi leginkább a Petőfitől tanult népdalszerűséget: az egyszerű természeti képek ütemhangsúlyosan megverselt párhuzamát az élettel. Legfontosabb esztétikai összetevője a balladai homály, így a kötet versei nagy terepet hagynak az olvasói kiegészítéseknek, aki magában újraalkothatja, teljessé teheti az »apró történetet«. A költő az egész cselekményből csak néhány mozzanatot idéz fel, rövid sorokban pattog a történet, ritka a kifejtett párbeszéd is, annál több az elhallgatott, ami tovább fokozza a sűrítettséget. Ez a tömörítő erő, a kihagyásos szerkesztés a legjellemzőbb és egyben a legmodernebb Pósa verseiben.” (2014/2.)

Pósában a magyar gyermekköltészet élénk képzeletű megteremtőjét is tisztelhetjük, aki egyebek mellett a gömöri, a szegedi és Szeged környéki gyermekektől ellesett játékokban, szólásokban és mondókákban rejlő lehetőségek magabiztos kiaknázásával, a nép verses ösztöneinek költői visszhangot és formát adva, elsőként szólalt Arany és Petőfi nyelvén a gyermekekhez. Álérzelmeket soha nem festett (kötésig a napi robotban – olykor rutinból írt, sablonos verseiben sem). Gyermekverseiből jól eső, lelket melengető érzés árad, amely akkor is hat, ha egyik-másik kevésbé sikerült. Híveinek egyike, Láng Mihály, az élesszemű kisdédóvó már 1894-ben regisztrálta, hogy: „Pósa, Benedek [Elek] s követőik a magyar gyermek lelkéből, ennek játékaiból, meséiből merítik a tárgyat, művészi erővel adnak annak formát; nyelvezetük mesteri, dalaik hazai virágok, meséik a magyar lélek képzelmenek szüleményei. Ők a magyar gyermekvilág lélektanának hűséges és gondos megteremtői” (*A kisdédnevelés jelene – Pósa pedagógiája*. Kisdédnevelés, 1894. feb.1.).

Főként Pósanak köszönhető – s ez egyik legfőbb érdeme –, hogy az állami szerepvállalással újjászervezett kisdédóvók foglalkoztatóiba, valamint az óvónőképzés segédleteibe és az elemi népiskolás olvasókönyvekbe bekerültek népköltésünk tartalmi és formai elemei.

Pósa fellépése előtt az elemi iskolai olvasókönyveket többnyire vértelen, költőietlen versikék töltötték meg; a német mintára keletkezett pedagógus-költészet satnya virágai. Minap fellapoztam Horkai [Antal] bácsi olvasó-könyvecskéjét (*Kis pajtás*, Debreczen, 1866). Abból idézek egyet – a „jobbak-ból”:

Ember vagyok, de kicsiny,
Gyalog járok, nem kocsin.
Van ugyan egy paripám,
Ezt adta édesapám.

E paripa van fából,
Ráülök úgy tréfából,
Kis ostorkával hajtom,
Úgy viszem mint óhajtom.

Nem kér szénát, abrakot,
Mert ő mindig jól lakott,
Ez aztán a fáin ló,
Kis oskolásnak való.

(*Kis lovag*)

S most olvassuk el Pósa egy versikéjét:

Hova, hova, Palikám,
Azon a szép paripán?

– Elmegyek a csatába,
Édes hazám javára.

Kicsi vagy még, Palika,
Levet az a paripa.

– Ha levet is, nem bánom,
Gyere te is, barátom!

(*A bátor katona*)

Semmi különös, írt ennél jobbakat is. Mégis, milyen más hang ez, s milyen dinamikus! Melyik gyerek ne pattant volna fel – ezt a verset hallván – édesapja sétabotjára?

Pósa Lajos megjelenésével egyszerre fellendült és irodalmi színvonalra emelkedett a gyermekversköltés. E nemben történt fellépése időben nagyjából egybeesett azokkal az óvodákban és az óvóképzőkben folyó – egymástól rendkívül eltérő – módszerek egységesítését szolgáló törekvésekkel, melyek az 1891-ben megszületett kisdedovási törvénynek köszönhetően jutottak nyugvópontra. „A lendületesen fejlődő óvodai nevelés, a törvény szellemével összhangban létrehozta a neveléstörténet által később »új magyar iskola« néven számon tartott irányzatot. A nemzeti irányzat legjelentősebb képviselője Peres Sándor volt, aki kimondta: »...a nevelésben alkalmazkodnunk kell a test és a lélek fejlődésének általános törvényeihez és a kisdedek egyéni természetéhez. A nevelés nem elégedhet meg az éréssel, ésszerűnek kell lennie« – értve ezen elsősorban a nemzeti szellemben való nevelést. Peres módszertani tekintetben is előremutató munkát végzett, a társalgást kötetlenné akarta tenni, a szemléltetést hangsúlyozta, s a munkára nevelés fontosságát is az elsők között ismerte fel.” (Kövér Sándorné: *Kell-e mennünk Európába? – A magyar és az európai óvodai rendszer kapcsolata és sajátos vonásai 1828-1998 között*. Neveléstörténet, 2004. 3-4.)

Az új óvópedagógiai irányzat szempontjainak irodalmi síkon maradéktalanul megfelelték Pósa a kicsinyek érzelmvilágához simuló versei, melyek „tündérszárnyainak”, az óvókisasszonyoknak köszönhetően rövid idő alatt kiszorították óvodáinkból a pedagógus-költészet lélektelen termését. Peres szerint Pósa versei „rendkívül jótékony hatást gyakorolnak a kisdedek nevelésének módjára. Ahová eljutottak, ott természetesebbé, szabadabbá, elevenebbé, játékszerűbbé teszik a foglalkozásokat. A költőileg és pedagógiaileg kifogástalan anyag pedig csodás varázssal mélyíti bennünk a gyermeknek szeretetét és ülteti be a kicsinyek szívébe a szépnek, igaznak és jónak magvait” (Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtára; Kt.d. 3127-3131. 17. újságkivágat).

Fanyalgók persze akkor is voltak. Nem értették Perest, Pósa hatásának a jelentőségét pedig alábecsülték. S akadt, aki gúnyolta is őt. Túri Mészáros István író, nyelvész, a *Kisdednevelés és nemzeti szellem* c. írásában (utalva Pósa *Csiba te nagyfülü* és az *Ábéce* darabjaként ismert *Cirmos cica* c. versikéire), „a »Sülülü-bülülü« és »Nyau-vau« elkényszeredett chinai-magyar sületlenségek” ellen emelt szót (*Kisdednevelés*, 1894. 708-709.)

Az értetlen Túri Mészárossal szemben, majd’ ötven évvel később Kodály Zoltán szolgáltató Pósának igazságot (*Zene az óvodában*, 1941). „Pósa verseinek változatos csengése elhalkult utódaiban és utánzóiban. Nem mind remekmű az övé sem. De mégis csak író volt, s a hagyományból nőtt ki. Egyszer Turi Mészáros István keményen megróttá ezért a két verssoráért:

»Sülülü, bülülü
Csiba te, nagyfejű«

»Chinai-magyar sületlenség«-nek bélyegezte. (*Kisdednevelés*, 1894. 708.). Azonban T.M.I. nyilván nem tudta, hogy ez a szó egy Gömörben ismert dalból való s Pósa bizonyára onnan hozta magával (Ó te vén sülülülü...).

A Ratio zsarnokságával kis gyermeknél nem sokra megyünk. S akit 3 éves korától arra szoktatnak, hogy minden szót érteni kell, az úgylehet, sohasem jut el a dolgok valódi értelméig és a Hamletig:

»Több dolgok vannak földön és egen
Horatio, mintsem bölcselmetek
Álmodni képes.« ”

Pósa tragédiája leginkább abban rejlik, hogy neve végzetesen összeforrt egyes túlfűtött hangvételi közéleti- és hazafias verseivel. Amint a közös nemzeti érzés elillant, e versek elvesztették hatásukat, a nagy háború kitörése után aktualitásukat is, és sajátosan magyar világával együtt elmerültek. S ettől kezdve valódi költői értékei is jórészt feledésbe mentek, a köznevelés nemes céljait szolgáló tevékenységének dokumentumaival együtt. A sors kegyetlen fintora, hogy Kodály Pósa több versének *a megzenésítőjével* szemben gyakorolt szigorú bírálatát (uo.) követően ezek a darabok kikerültek az óvodai daloskönyvekből, miközben Manchen Mariska és Kacsóh Pongrác hibátlan Pósa-feldolgozásainak a további használatát az 1945 utáni politikai változások tették lehetetlenné. Későbbi megítélését tekintve, nem vált javára a 40 éves írói jubileumára összeállított *Pósa Lajos költeményei* c. kötet sem (1914). A korántsem a teljes életművet felölelő gyűjteményt a pártállami időkben válogatott verseinek tartották, s részben ennek ismeretében festették róla a konvencionális nótaköltő már-már megmásíthatatlan képét.

Nem kell ahhoz nagy költővé masszírozni, hogy megbecsüljük értékeit, csupán tudomásul kellene venni, hogy az elitista szemléletnek is vannak határai. Ma ugyanis ez a legfőbb gátja, hogy a legnagyobbak mellett helyükön lássuk a kisebbeket is.

Hogy ne mindig Bródy Sándort vagy Kosztolányit citáljuk: egy irodalomtörténeti kuriózumot, Juhász Gyula csak nemrég föllelt (száz éve lappangó), *A jubiláns Pósa bácsi* c., tárcáját¹ ajánlom jó szívvel Bán Zoltán András, József Attila-díjas írónak, aki nemrég, durva förmedvényében – még nevetni sem lehet rajta – nehezményezte, hogy „az émelyítő dilettánsnak, mindenki Pósa bácsijának mostanság éppen emlékéve van” (Magyar Narancs, 2014. márc.). Nem elég írni – olvasni sem árt. B. Z. A. talán nem tudja, hogy olykor nemcsak utánczó, de a mindenkori legnagyobbak is ihlető forrásra leltek Pósa Lajos költői hagyatékában. Egy sora például örökre ott él József Attila *Betlehemi királyok* c. versében, „Hulló könnye záporán át” alakban. Honnan került oda? Nem segíték. Penitencia gyanánt keresse meg maga.

¹ Juhász Gyula írását föllelte és közli: Apró Ferenc.

A költő, aki a gyermekeknek írt – Juhász Gyula elfelejtett írása Pósa Lajosról, Szeged, 2014. máj.

Az emlékév jelképe Gábor Emese képzőművész munkája